

EXPERTISECENTRUM CULTUURONDERWIJS

VAKOVERSTIJGEND CULTUURONDERWIJS

GOOD PRACTICES

28 tips
uit de
praktijk!

11 scholen...
zo doen zij het

**Salade,
lasagne of smoothie:**
hoe ga jij
vakoverstijgend
werken?

De kunst van samenhang

Wat werkt en wat levert het op?

Dit magazine is een uitgave van Mocca, het expertisecentrum cultuuronderwijs van Amsterdam, en is gebaseerd op het onderzoeksrapport *Vakoverstijgend cultuuronderwijs: een kwalitatief onderzoek naar good practices in het basisonderwijs* van Gerry Hofstede. Voor dit onderzoek spraken we met 11 good practise-scholen die kunst en cultuur op verschillende manieren verbinden met andere vakken. Hun praktijk vormt de basis voor de voorbeelden, inzichten en tips in dit magazine.

We bedanken alle scholen die hun kennis en ervaringen met ons deelden: ABBS Elzenhagen, Basisschool Oostelijke Eilanden (BOE), De Bras, De Jozefschool, De Vlindertuin, Het Wespennest, Laterna Magica, Louis Bouwmeesterschool, OBS De Komeet, SBO De Diamant en Watergraafsmeerse Schoolvereniging (WSV).

Het onderzoeksrapport en dit magazine kwamen tot stand dankzij de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit van het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Meer verdieping? Het volledige onderzoeksrapport Vakoverstijgend cultuuronderwijs: een kwalitatief onderzoek naar good practices in het basisonderwijs is te bekijken via het [Kenniscentrum van Mocca](#). Je kunt het rapport ook opvragen via info@mocca.amsterdam.

- 4 Kunst als onderdeel van het leren**
Als vakken elkaar versterken
Waarom vakoverstijgend werken?
Mixen maar: salade, lasagna of smoothie?
Alles begint met een thema

De scholen

- 8 ABBS Elzenhagen**
Samen een thema bouwen, samen een wereld openen
- 10 Basisschool Oostelijke Eilanden**
Niet één goed antwoord, maar dertig eigen ideeën
- 12 De Bras**
Een thema waar je letterlijk in kunt stappen
- 14 De Jozefschool**
Kunst als verrijking of als vervanging
- 16 De Vlindertuin**
Zelf cultuuronderwijs geven leer je samen
- 18 Het Wespennest**
Een thema dat door de hele school gonst
- 20 Laterna Magica**
Geef focus aan een thema
- 22 Louis Bouwmeesterschool**
Woorden die je kunt zingen, spelen en maken
- 24 OBS De Komeet**
Zingend, dansend en spelend door de stof
- 26 SBO De Diamant**
Langzaam gaat het snelst
- 28 Watergraafsmeerse Schoolvereniging**
Geschiedenis krijgt een plek, een beeld en een verhaal
- 30 De kunst van samenhang**
De gemene delers
Wat maakt het verschil?
Wat levert het op?
- 34 Colofon**

Kunst als onderdeel van het leren

Als vakken elkaar versterken

Een lied maken over kinderrechten, de natuur onderzoeken met naald en draad of een historische gebeurtenis tot leven brengen met theater. Bij vakoverstijgend onderwijs komen kennis en vaardigheden uit verschillende vakken samen in een bredere, betekenisvolle context. Kunst kan daarin een belangrijke rol spelen: als manier om te onderzoeken, te maken, te ervaren en te laten zien wat je hebt geleerd.

Vaksamenhang staat volop in de belangstelling. SLO heeft het een belangrijke plek gegeven in de nieuwe kerndoelen. Maar hoe geef je die samenhang in de praktijk vorm? Waar begin je? En wat helpt om kunst en andere leergebieden werkelijk met elkaar te verbinden?

Mocca sprak elf scholen in Nederland die daar ieder hun eigen weg in hebben gevonden. In dit magazine laten ze zien hoe zij het aanpakken en delen ze hun ervaringen en tips.

Waarom vakoverstijgend werken?

Taal, rekenen, wetenschap, techniek, wereldoriëntatie, geschiedenis, aardrijkskunde en burgerschap bieden volop aanknopingspunten voor kunst en cultuur. Alles wat we maken, doen, zien, beluisteren, vormgeven, bewaren en vertellen maakt deel uit van onze cultuur.

Door leergebieden met elkaar te verbinden, bekijken leerlingen een onderwerp vanuit verschillende kanten en leren ze soms bijna ongemerkt. Een historisch verhaal komt tot leven wanneer je het speelt, een nieuw woord bekijft beter wanneer je het zingt en tijdens het bouwen van een decor rekenen leerlingen met maten en verhoudingen zonder dat rekenen op dat moment het doel op zich is.

Kunst voegt daarmee andere manieren van leren toe. Leerlingen kijken, luisteren, bewegen, maken, onderzoeken, ervaren en verwoorden. Ze leggen verbanden tussen kennis en ervaringen en krijgen verschillende mogelijkheden om met de leerstof aan de slag te gaan.

Vakoverstijgend cultuuronderwijs biedt daarnaast ruimte voor nieuwsgierigheid en creativiteit. Leerlingen bedenken eigen ideeën, maken keuzes, werken samen, proberen oplossingen uit en geven vorm aan wat ze ontdekken. Kunst staat daarmee niet los van het leren, maar is er wezenlijk onderdeel van.

Arts integration, kunst in het hart van het onderwijs

Bij *arts integration* hebben kunst en het creatieve proces een gelijkwaardige plek naast andere vakken en maatschappelijke thema's.

Leerlingen werken dus aan beide kanten aan kennis en vaardigheden. Ze leren bijvoorbeeld over breuken terwijl ze muziek maken, onderzoeken de bloedsomloop via beeldende vorming of verdiepen zich in de geschiedenis door een theaterstuk te spelen.

Kunst dient daarbij niet alleen als leuke afsluiting of creatieve verwerking van leerstof. Het artistieke proces draagt zelf bij aan het onderzoeken en begrijpen van het onderwerp. Tegelijkertijd ontwikkelen leerlingen hun kunstzinnige kennis en vaardigheden.

Mixen maar: salade, lasagne of smoothie?

Vakken kun je op verschillende manieren met elkaar verbinden. Drie bekende vormen zijn:

• Multidisciplinair: de salade

Je verbindt verschillende vakken binnen hetzelfde thema of project. Ieder vak behoudt zijn eigen leerdoelen en blijft duidelijk herkenbaar.

Denk aan een thema over de Tweede Wereldoorlog waarbij leerlingen bij geschiedenis over de oorlog leren, bij beeldende vorming een kunstwerk maken en bij muziek liederen uit die periode onderzoeken. De ingrediënten liggen bij elkaar, maar je kunt ze nog afzonderlijk herkennen.

• Interdisciplinair: de lasagne

Kennis en vaardigheden uit verschillende vakken raken sterker met elkaar verweven. Leerlingen gebruiken wat ze binnen het ene leergebied leren om binnen een ander leergebied verder te komen.

Ze onderzoeken bijvoorbeeld de geschiedenis van hun eigen buurt, verzamelen verhalen en verwerken die vervolgens in fotografie, film of theater. De verschillende lagen blijven aanwezig, maar vormen samen één geheel.

• Transdisciplinair: de smoothie

Leerlingen werken vanuit een levensechte vraag, uitdaging of onderzoek. De grenzen tussen afzonderlijke vakken verdwijnen naar de achtergrond.

Taal, rekenen, kunst, techniek of wereldoriëntatie komen aan bod wanneer leerlingen die kennis en vaardigheden nodig hebben om hun onderzoek verder te brengen of iets te ontwerpen, maken en presenteren. De verschillende vakken mengen zich tot één samenhangend geheel.

Alles begint met een thema

Alle scholen in dit magazine werken met thema's of kernconcepten. Die vormen de inhoudelijke basis waarop verschillende leergebieden en kunstdisciplines elkaar vinden. De manier waarop scholen hun thematisch onderwijs opbouwen, verschilt. Sommige ontwerpen hun curriculum en thema's zelf, andere werken vanuit een onderwijsconcept of gebruiken een methode als vertrekpunt.

Zelf vakoverstijgende thema's ontwerpen

Sommige scholen bouwen hun thematisch onderwijs helemaal zelf op. Het team bepaalt wat leerlingen binnen een thema gaan onderzoeken en leren en welke leergebieden en kunstdisciplines daarin samenkomen. Kunst krijgt daarmee vanaf het ontwerp een plek binnen het geheel.

Werken vanuit een onderwijsconcept

Andere scholen bouwen hun thema's op vanuit hun onderwijsconcept. In dit magazine zien we bijvoorbeeld Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO), Natuurlijk Leren en Jenaplan. Het onderwijsconcept geeft richting aan de manier waarop thema's vorm krijgen en verschillende leergebieden en kunstdisciplines met elkaar verbonden worden.

Een methode als vertrekpunt

Weer andere scholen gebruiken een methode voor wereldoriëntatie als basis voor hun thematisch onderwijs. In dit magazine komen Blink Wereld en IPC terug. De thema's en inhoud uit de methode vormen het vertrekpunt voor verbindingen met kunst en andere leergebieden. Scholen kunnen de methode daarbij nauw volgen of juist ruimte maken voor eigen lessen en verbindingen.

Veel scholen combineren verschillende vormen. De overeenkomst zit in het vertrekpunt: het thema brengt de inhoud bij elkaar, de school bepaalt hoe de vakken en kunstdisciplines elkaar daarbinnen ontmoeten. De elf scholen in dit magazine laten vervolgens zien hoe verschillend dat er in de praktijk uit kan zien.

Samen een thema bouwen, samen een wereld openen

ABBS Elzenhagen

Plaats:	Amsterdam Noord
Onderwijsconcept/schooltype:	Met het hoofd in de wolken en beide benen op de grond
Kunstdisciplines:	Muziek en beeldende vorming
Verbinding met:	Schoolthema's, kunstbeschouwing en persoonsvorming
Wie geeft de kunstlessen:	Vakdocenten in samenwerking met groepsleerkrachten

'Je moet als leerkracht zelf lol en zin hebben in wat je doet.'

ABBS Elzenhagen werkt al meer dan tien jaar vakoverstijgend. De school wil kinderen 'wereldwijs' maken. Persoonsvorming, ontdekken wie je bent en leren samenleven horen daar onlosmakelijk bij.

Tijdens studiedagen bedenken themagroepen gezamenlijk de thema's en leggen die vast in een verzamelblad. De bouwteams werken de thema's vervolgens verder uit. Door samen te ontwikkelen, inspireren leerkrachten elkaar en worden ze steeds beter in vakoverstijgend werken.

De directie ondersteunt deze manier van werken.

Samenwerken rond dezelfde inhoud

Muziek en beeldende vorming sluiten aan bij de thema's in de klas. Gaat het bijvoorbeeld over feesten of rituelen, dan zingt de muziekdocent liedjes die daarbij passen. Bij beeldende vorming gaan leerlingen binnen het thema aan de slag met passende technieken en materialen.

Tijdens de muzieklessen blijft de groepsleerkracht in de klas en houdt de regie over het didactische en pedagogische proces. Zo werken groepsleerkracht en vakdocent samen rond dezelfde leerlingen en inhoud.

Tachtig kunstwerken

Bij Kunstkijken komen kunst en thema's samen. Bij ieder thema bekijken en bespreken alle klassen twee kunstwerken die bij het onderwerp passen. Met Visual Thinking Strategies leren leerlingen aandachtig kijken naar de werken. Via Kunstkijken bekijken en bespreken leerlingen tien kunstwerken per jaar en zo'n tachtig tijdens de hele basisschoolperiode. Als de leerlingen een museum bezoeken, valt het rondleiders op hoe goed de kinderen kunnen kijken.

Enthousiaste leerbegeleiders

Bij de basisvakken neemt de leerkracht vooral de rol van leerkracht aan en bij de thema's meer die van leerbegeleider. In die rol spelen enthousiasme en nieuwsgierigheid een belangrijke rol. Het enthousiasme en plezier van de leerkracht werken aanstekelijk en helpen om leerlingen mee te krijgen in het thema.

Tips uit de praktijk

Maak themaontwikkeling teamwerk.

Bepaal samen de hoofdlijnen en laat bouwteams daarop voortbouwen. Daarmee verspreidt ervaring zich door de school.

Blijf als groepsleerkracht betrokken bij de kunstles.

Zo kun je samen met de vakdocent de verbinding leggen tussen de kunstles, het thema en wat leerlingen in de klas leren.

Laat leerlingen merken dat je zelf ook wilt ontdekken.

Enthousiasme en nieuwsgierigheid van de leerkracht geven ruimte aan een andere rol: niet alleen kennis overdragen, maar samen onderzoeken.

Niet één goed antwoord, maar dertig eigen ideeën

Basisschool Oostelijke Eilanden (BOE)

Plaats:	Amsterdam Oost
Onderwijsconcept/schooltype:	Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)
Kunstdisciplines:	Muziek en beeldende vorming, aangevuld met andere kunstvormen in projecten
Verbinding met:	OGO-thema's en het creatieve proces
Wie geeft de kunstlessen:	Vakdocenten, in verbinding met het onderwijs van de groepsleerkrachten

'Ik wil het liefste iets zelf bedenken.' – leerling groep 6

Op Basisschool Oostelijke Eilanden gaat kunstonderwijs om veel meer dan het leren van technieken en vaardigheden. Leerlingen krijgen volop ruimte om zelf ideeën te bedenken, op onderzoek uit te gaan en iets te maken. Muziek en beeldende vorming sluiten daarbij zoveel mogelijk aan bij de thema's van het OGO-onderwijs.

Leerlingen doen Wicked kunstopdracht met AHK kunsteducatie masterstudenten

Veel vrijheid

Ook de leerkrachten krijgen veel vrijheid voor eigen ideeën. De groepsleerkrachten geven gezamenlijk vorm aan een thema en stellen de doelen vast, maar de uitwerking in de klas verschilt per leerkracht.

Zelf bedenken

Die aandacht voor het creatieve proces begint al jong. Leerlingen zijn gewend om zelf iets te bedenken en gaan vanuit hun eigen enthousiasme verder onderzoeken en maken. Hierdoor staan leerlingen meteen 'aan' als ze een open opdracht krijgen. Leerkrachten en kunstvakdocenten hoeven niet hard te trekken om ideeën los te krijgen.

Wicked Arts

Die manier van werken komt mooi terug in de jaarlijkse samenwerking met studenten van de master Kunsteducatie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Voor groep 6 ontwerpen zij een Wicked Arts Assignment rond het thema waar de klas op dat moment mee bezig is. Leerlingen onderzoeken het thema vanuit verschillende kunstvormen en krijgen daarbij veel ruimte voor hun eigen ideeën. Tijdens het thema ambachten bedachten en ontwierpen ze bijvoorbeeld een niet-tastbaar cadeau. AHK-studenten met een beeldende, grafische en theaterachtergrond hielpen hen om hun ideeën verder te ontwikkelen en uit te voeren.

Unieke kunstwerken

Volgens de kunstvakdocent zetten juist die open opdrachten leerlingen aan om anders te denken. Geen dertig keer hetzelfde werkstuk, maar dertig leerlingen die ieder vanuit hetzelfde thema met een eigen idee aan de slag gaan. Onderzoeken, keuzes maken en oplossingen bedenken maken daarmee niet alleen deel uit van de kunstles, maar van de manier waarop leerlingen leren.

Eens in de twee jaar staat de hele school een week lang in het teken van een cultuurproject, bijvoorbeeld een fotografieproject over de buurt. Ook dan zoekt BOE de verbinding met onderwerpen die binnen de school spelen.

Tips uit de praktijk

Geef een opdracht zonder het antwoord al in te vullen.

Bied leerlingen richting, maar laat ruimte voor hun eigen onderzoek, ideeën en oplossingen.

Laat de kunstles beginnen bij het thema in de klas.

Kijk waar leerlingen al mee bezig zijn en gebruik die inhoud als vertrekpunt voor een kunstzinnige opdracht.

Zie creativiteit als meer dan een kunstvaardigheid.

Laat dertig leerlingen met dertig ideeën komen. Open opdrachten laten leerlingen onderzoeken, keuzes maken en eigen oplossingen bedenken. Dat helpt leerlingen ook bij andere leergebieden.

Een thema waar je letterlijk in kunt stappen

De Bras

Plaats:	Den Haag
Onderwijsconcept/schooltype:	Thematische Bras-instructie met familiestamgroepen en groepsdoorbrekende units
Kunstdisciplines:	Muziek, drama en beeldende vorming
Verbinding met:	Thematisch onderwijs, zelfgekozen opdrachten en onderzoekend werken
Wie geeft de kunstlessen:	Groepsleerkrachten en een externe kunstvakdocent

'We horen vaak terug dat de kinderen zich zo op hun gemak voelen en overal mee leren omgaan.'

De Bras bouwt al een paar jaar volop aan thematisch onderwijs.

In de ochtend werken leerlingen in familiestamgroepen aan de basisvaardigheden.

Daar leren ze van jongs af aan ook samenwerken en verantwoordelijkheid voor elkaar dragen.

's Middags werken ze aan zelfgekozen thematische opdrachten in groepsdoorbrekende units, bijvoorbeeld bij de natuurmentor of de creatief mentor.

Kunst en cultuur binnen het thema

Groepsleerkrachten geven muziek, drama en beeldende vorming als onderdeel van de thematische lessen en behandelen kunstwerken en kunstenaars die bij het thema passen. Een externe kunstvakdocent helpt om kunst en cultuur thematisch verder vorm te geven binnen het curriculum.

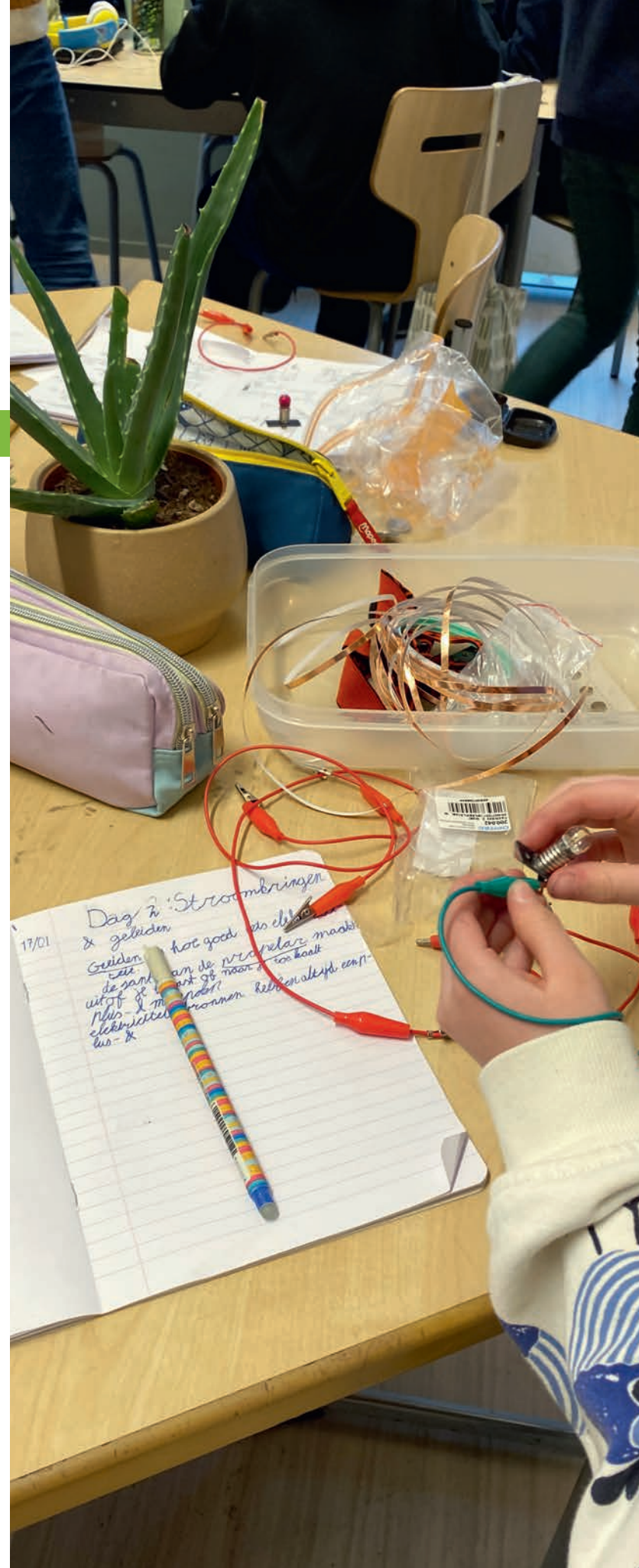
Laat thema's tot de verbeelding spreken

De leerkrachten pakken flink uit om de thema's tot de verbeelding te laten spreken. Voor 'Er zit een draadje los' maakten ze bijvoorbeeld een vlog van een kettingreactie-experiment in de centrale hal. Voor het thema 'Ruimte' landde er zelfs een ruimteschip op het schoolplein. Nou ja, het stortte neer. Het door de leerkrachten gebouwde

gevaarte bleef er twee maanden staan en vormde het vertrekpunt voor allerlei opdrachten. Leerlingen bedachten en maakten ruimtewezens in klei, textiel en verf, speelden rollenspellen, maakten liedjes en ontwikkelden zelfs een geheimschrift.

Feedback en feedforward

Leerkrachten krijgen veel ruimte om hun lessen zelf vorm te geven en daardoor verschilt de aanpak per klas. Om van die verschillen te leren, kijken collega's regelmatig bij elkaar mee. Ze observeren elkaars lessen en geven ontwikkelingsgerichte feedback en feedforward. Goede ideeën blijven daardoor niet binnen één klas, maar vinden hun weg door de school.

Groepsdoorbrekend werken

Tips uit de praktijk

Kies ook iets waar je zelf blij van wordt.

Eigen plezier helpt om een idee met overtuiging uit te proberen en leerlingen daarin mee te nemen.

Laat perfectionisme geen startvoorwaarde worden.

Een eerste poging hoeft niet meteen groots of perfect te zijn. Kleine stappen maken ruimte om te leren en verder te bouwen.

Gebruik verschillen tussen collega's als leermateriaal.

Kijk bij elkaar in de klas en bespreek wat werkt, zodat niet iedereen zelf het wiel hoeft uit te vinden.

De Jozefschool Kunst als verrijking of als vervanging

De Jozefschool

Plaats:	Aalsmeer
Onderwijsconcept/schooltype:	Hoofd, Hart, Handen
Kunstdisciplines:	Beeldende vorming en muziek, met tijdens de Cultuurweek ook andere disciplines
Verbinding met:	Blink Wereld
Wie geeft de kunstlessen:	Externe kunstvakdocenten in samenwerking met groepsleerkrachten

'We vinden het niet zo nuttig om naar een museum te gaan omwille van het naar het museum gaan. Het moet de lesstof verrijken of vervangen.'

De Jozefschool stapte vijf jaar geleden over op Blink Wereld, een thematische methode voor wereldoriëntatie. De school zag daarin meteen kansen om kunst en andere vakken meer met elkaar te verbinden.

Jozefschool-leerlingen borduren met natuur

Methode als vertrekpunt

Samen met de externe kunstvakdocenten ontwikkelde de school een visie op muziek en beeldende vorming. De docent beeldende vorming spitte alle Blink-thema's door en maakte een jaaroverzicht met kunstlessen die de lesstof verrijken of zelfs vervangen. Werkt groep 3/4 bijvoorbeeld rond het thema ruimte? Dan kan dat thema terugkomen in de muziekles én in beeldende opdrachten. De methode vormt daarbij een vertrekpunt, geen keurslijf. De kunstvakdocenten kijken ook verder dan Blink en ontwerpen zelf lessen waarin kunst en andere leergebieden samenkomen. Dat gebeurt vaak organisch, in samenspraak met de groepsleerkrachten.

Ruimte voor eigen talent

Ook de talenten van leerkrachten krijgen een plek. De school brengt regelmatig hun hobby's, interesses en talenten in kaart. Leerkrachten die graag beeldend werken, kiezen bijvoorbeeld vaker voor een beeldende verwerking van de lesstof. Muzikale leerkrachten zetten eerder een lied in. Vanuit verschillende kanten ontstaan zo verbindingen tussen kunst en andere vakken.

Verrijking of vervanging

Ieder jaar bezoekt de Jozefschool minimaal één museum, voorstelling of concert. Ook daarbij kijkt de school bewust naar de verbinding met het onderwijs: kan een bezoek de lesstof verrijken of een deel ervan vervangen? Die ervaringen blijven hangen. Toen leerlingen uit groep 8 voor een magazine terugblikten op hun basisschooltijd, herinnerden ze zich culturele uitstapjes van jaren daarvoor nog goed.

Nieuwe disciplines ontdekken

Tijdens de jaarlijkse Cultuurweek krijgen disciplines als theater, dans, spoken word en nieuwe media extra ruimte. Leerlingen denken mee over wat ze willen ontdekken en de school werkt met wisselende cultuurpartners. De school organiseerde bijvoorbeeld een cultuurproeverij en maakte met een videograaf en alle groepen een muzikale schoolfilm.

Begin klein

Wie meer samenhang wil creëren, hoeft volgens de ICC'er niet alles tegelijk om te gooien. Zij vraagt eerst naar de wensen van het team en bouwt van daaruit verder.

Tips uit de praktijk

Zoek kansen in wat er al ligt.

Bekijk bestaande thema's en lesstof en bepaal waar kunst verdieping kan brengen of een andere manier kan bieden om hetzelfde doel te bereiken.

Laat een methode je helpen, maar niet bepalen.

Gebruik bestaande thema's als houvast en houd ruimte voor eigen ontwerpen en onverwachte verbindingen.

Maak de eerste stap klein genoeg om echt te zetten.

Kies één vak, thema of samenwerking, verzamel ervaring en breid daarna verder uit.

Zelf cultuuronderwijs geven leer je samen

De Vlindertuin

Plaats:	Heerhugowaard
Onderwijsconcept/schooltype:	Vreedzame School
Kunstdisciplines:	Muziek, beeldende vorming en drama
Verbinding met:	Thematisch onderwijs en IPC (International Primary Curriculum)
Wie geeft de kunstlessen:	Groepsleerkrachten, ondersteund door tijdelijke externe kunstvakdocenten via co-teaching

'Als je kijkt naar hoeveel kinderen gek zijn op muziek en hoeveel liedjes ze uit hun hoofd kennen, dan zou daar meer leerstof in kunnen zitten.'

Op De Vlindertuin geven de groepsleerkrachten zelf muziek, drama en beeldende vorming. Kunstvakdocenten heeft de school niet in het team. Co-teachingtrajecten met tijdelijke externe kunstvakdocenten spelen daarom een belangrijke rol.

Samen met externe kunstvakdocenten ontwikkelde De Vlindertuin een eigen muziekleerlijn. Eerst kregen de leerkrachten voorbeeldlessen en ondersteuning, daarna namen ze steeds meer zelf over. Zo groeiden niet alleen hun vaardigheden, maar ook het vertrouwen om zelf muziekles te geven.

Die muzieklessen koppelen ze aan het thematisch onderwijs. Werkt de school bijvoorbeeld rond het thema chocola, dan zingen en spelen leerlingen tijdens de muziekles liedjes over chocola met boomwhackers. En dan gaan ze bij begrijpend lezen bijvoorbeeld met *Sjakie en de chocoladefabriek* aan de slag.

Na muziek volgde beeldende vorming. Ook daarvoor ontwikkelde de school met behulp van co-teaching een leerlijn voor groep 1 tot en met 8, gekoppeld aan de IPC-thema's. Inmiddels heeft De Vlindertuin op dezelfde manier een dramaleerlijn opgezet, hoewel ze die lastiger met de IPC-thema's te verbinden vonden.

Tips uit de praktijk

Gebruik externe expertise om zelf sterker te worden.

Zet co-teaching niet alleen in voor de leerlingen, maar ook om groepsleerkrachten vaardigheden en vertrouwen mee te geven.

Bouw leerlijnen één voor één op.

Kies eerst één discipline, leer van dat proces en gebruik die ervaring bij de volgende stap.

Poëziepaleis gemaakt door een leerling

Een thema dat door de hele school gonst

Het Wespennest

Plaats:	Amsterdam Noord
Onderwijsconcept/schooltype:	Jenaplanonderwijs
Kunstdisciplines:	Muziek, theater, dans, poëzie en andere kunstdisciplines
Verbinding met:	Schoolthema's, gezamenlijke leervragen en thematische afsluitingen
Wie geeft de kunstlessen:	Muziekdocent en medewerkers van de school

'Het is bewezen dat creatieve ontwikkeling ook bijdraagt aan je cognitieve ontwikkeling.'

Op Het Wespennest blijft een nieuw thema niet beperkt tot het klaslokaal. De school opent thema's graag op een creatieve manier om leerlingen meteen enthousiast te maken. Het team bedenkt samen de invulling en medewerkers, zoals de leerkrachten hier heten, schrijven om de beurt een script.

Rekenen met sokken

Een thema begint met een knal

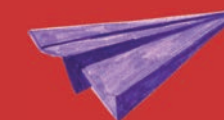
Voor het thema Planeetfestijn bouwden de medewerkers bijvoorbeeld een raket en verkleedden ze zich als planeten. In een gezamenlijke act stelden de planeten zich vervolgens aan de kinderen voor. Muziek heeft een vaste plek binnen het Jenaplan-onderwijs van de school. De muziekdocent besteedt veel aandacht aan zingen en sluit met de lessen aan bij het thema waar de klas op dat moment mee bezig is.

Het podium op

Ook bij de thema-afsluitingen en wekelijkse weeksluitingen komt terug wat leerlingen in de klas ontdekken. Iedere vrijdag krijgen leerlingen het podium voor theater, dans en muziek. En dat is ook echt een podium, compleet met licht- en muziekinstallatie.

Samen in de Cultuurzwerm

Zo'n vijf keer per jaar organiseert Het Wespennest De Cultuurzwerm: een middag met workshops in allerlei kunstdisciplines rond een thema en een centrale leervraag. Van en met elkaar leren speelt daarbij een belangrijke rol. Leerlingen uit groep 1 tot en met 8 werken samen en de oudere kinderen helpen de jongere. De Cultuurzwerm kan ook een impuls geven aan de lessen. Nadat poëzie onderdeel van de Cultuurzwerm was, ging de school in alle klassen verder met poëzie en organiseerde een poëziewedstrijd.

Tips uit de praktijk

Start een nieuw thema groots en meeslepend.

Trek leerlingen vanaf het eerste moment het thema in met theater, muziek, decor en spel.

Gebruik een cultureel project om iets nieuws uit te proberen.

Test nieuwe kunstdisciplines en werkwijzen eerst tijdens een projectdag of projectperiode en kijk daarna wat een vaste plek in het curriculum verdient.

Geef leerlingen wekelijks een podium.

Met theater, dans, muziek of een andere kunstvorm laten ze zien wat ze binnen het thema hebben ontdekt en geleerd.

Geef focus aan een thema

Laterna Magica

Plaats:	Amsterdam Oost
Onderwijsconcept/schooltype:	Natuurlijk Leren
Kunstdisciplines:	Beeldende vorming, dans en muziek
Verbinding met:	Kernconcepten, taal, rekenen en onderzoekend leren
Wie geeft de kunstlessen:	Combinatie van het eigen team en culturele partners

'Je wilt eigenlijk dat kinderen een wereld instappen en daardoor gegrepen worden.'

Bij Laterna Magica krijgen leerlingen veel ruimte om zelf te ontdekken en richting te geven aan hun leerproces. De school werkt met overkoepelende kernconcepten en maakt daarbij een taalplan, rekenplan en kunstgerelateerd maakplan. Binnen een thema formuleren leerlingen hun eigen ontwikkeldoelen en kiezen ze een natuurtechnische of kunstzinnige invalshoek.

Wie voor die laatste kiest, kan aan de slag met verschillende kunstworkshops en disciplines.

Bij het kernconcept 'kracht en golven' onderzoeken en verbeelden leerlingen bijvoorbeeld kracht en golfbewegingen met muziek en dans of gaan ze in een beeldende opdracht aan de slag met kinetische energie. Ze bedenken een verhaallijn, schrijven die uit en presenteren hun werk. Taal en rekenen komen ondertussen vanzelf voorbij, zonder dat die vakken op dat moment centraal staan.

Daarvoor werkt Laterna Magica langdurig samen met vaste culturele partners. Door die samenwerking kennen school en partners elkaars verwachtingen en visie goed en kunnen ze steeds voortbouwen op wat er al ligt.

Maak het klein en behapbaar

Een goed thema ontwerpen kost tijd en een groot thema biedt al snel eindeloos veel mogelijkheden. Daarom kiest Laterna Magica bewust een focus. Liever één onderdeel goed uitdiepen dan alles tegelijk willen doen. Binnen die focus krijgen leerlingen alle ruimte om te kijken, voelen, onderzoeken, maken en bedenken. Staat het raamwerk eenmaal stevig, dan kiest het team welke kunstdisciplines, voorstellingen, concerten en museumbezoeken daar echt iets aan toevoegen.

Benut wat je team in huis heeft

Ook de creatieve talenten en hobby's van leerkrachten krijgen een plek. Het team kijkt hoe die aan andere leergebieden gekoppeld kunnen worden. Kan iemand bijvoorbeeld goed naaien? Dan biedt dat meteen mogelijkheden om ook met rekenen, meten en taal aan de slag te gaan.

Kunstwerk en kwartetspel over het thema Kinderrechten

Tips uit de praktijk

Begin bij de samenhang.

Kijk eerst wat je binnen het thema wilt onderzoeken en leren en bepaal daarna welke kunstdisciplines daar iets aan kunnen toevoegen.

Geef thema's een duidelijke focus.

Een afgebakend thema geeft leerlingen de kans om werkelijk te onderzoeken en voorkomt dat het onderwijs versnipperd raakt.

Maak gebruik van creatieve talenten in je team.

Een hobby of vaardigheid van een collega kan zomaar een nieuwe ingang bieden voor taal, rekenen of een ander leergebied.

Woorden die je kunt zingen, spelen en maken

Louis Bouwmeesterschool

Plaats: Amsterdam Nieuw-West
Onderwijsconcept/schooltype: Daltonschool
Kunstdisciplines: Muziek, drama en beeldende vorming
Verbinding met: Taal en woordenschatonderwijs
Wie geeft de kunstlessen: Kunstvakdocenten, in afstemming met de groepsleerkrachten

'Maak het visueel, laat het kinderen ervaren, laat het kinderen voelen, laat het kinderen zien. Op die manier gaan de woorden veel meer in context leven bij de kinderen, blijven ze beter hangen en komt de taalproductie op gang.' – adjunct-directeur

Themagerichte muziekles door Sounds for Freedom met nieuwkomersklas

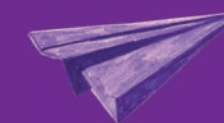

Leerplein waar kinderen samenwerken

Op de Louis Bouwmeesterschool komen taal en kunst al vier jaar vanzelfsprekend samen. De school verbindt muziek, drama en beeldende vorming aan het taalonderwijs. De groepsleerkracht deelt de woorden uit het thema met de kunstvakdocenten en die nemen ze mee hun lessen in. Dat werkt makkelijk, mede dankzij de langdurige samenwerking met vaste culturele partners. De lijnen zijn kort en de gedeelde visie is helder.

In de dramalessen duiken de woorden op in scènes. Bij muziek zingen de leerlingen ze in liedjes. Tijdens beeldende vorming gaan ze ermee aan de slag met verschillende materialen en technieken die aansluiten bij de thema's en het woordenschatonderwijs. De woorden komen in context tot leven en beklijven hierdoor beter bij de leerlingen.

Dat biedt leerlingen verschillende ingangen om de taal eigen te maken. Bij de ene leerling landt de stof tijdens beeldende vorming, bij de ander tijdens drama en weer een ander leert de woorden juist makkelijk uit het hoofd.

Tips uit de praktijk

Laat leerlingen nieuwe woorden gebruiken buiten de taallessen.

Geef woorden een plek in muziek, drama en beeldende opdrachten, zodat leerlingen er op verschillende manieren mee aan de slag gaan.

Investeer in duurzame relaties met kunstvakdocenten.

Een langdurige samenwerking met vaste cultuurpartners maakt het makkelijker om inhoudelijk af te stemmen en samen verder te bouwen.

Theaterles

Zingend, dansend en spelend door de stof

OBS De Komeet

Plaats:	Krommenie
Onderwijsconcept/schooltype:	Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)
Kunstdisciplines:	Theater, drama, zang en dans
Verbinding met:	OGO-thema's, wereldoriëntatie, geschiedenis en thematische woordenschat
Wie geeft de kunstlessen:	Een externe theaterdocent; groepsleerkrachten werken in de klas verder met onderdelen uit de theaterlessen

'Theater prikkelt de nieuwsgierigheid van de kinderen. Het biedt hen aanknopingspunten voor eigen onderzoek. Dat past goed binnen de visie op onderzoekend leren van de school.' – groepsleerkracht

Op OBS De Komeet lopen theater en het onderwijs in de klas in elkaar over. Theater heeft een vaste plek binnen het ontwikkelingsgericht onderwijs en de school werkt al acht jaar met dezelfde externe theaterdocent. In haar lessen komen drama, zang en dans samen. De thema's uit de klas spelen daarin de hoofdrol.

In de theaterlessen zitten de scripts en liedjes vol leerstof, onderzoeksvragen en woorden waar de leerlingen op dat moment mee bezig zijn. In een theaterstuk over het continent Afrika leren ze bijvoorbeeld de landen van het continent kennen en duiken ze in het koloniale verleden en de onafhankelijkheid van Afrikaanse landen. Woorden die bij het thema horen, komen terug in de scripts en liedjes.

Wisselwerking theaterlessen en lessen in de klas en daarna gaat het gewoon verder in de klas. De groepsleerkrachten pakken scènes, liedjes en dansjes uit de theaterlessen weer op en oefenen ermee. Wat leerlingen in de klas onderzoeken, komt terug in het theater en wat ze daar doen, nemen ze weer mee naar de klas.

Theater brengt de lesstof daarmee rijk en gevarieerd tot leven. Leerlingen herkennen direct de verbinding met wat ze in de klas leren. Daarnaast ontwikkelen ze sociale vaardigheden, zoals naar elkaar luisteren en elkaar aan het woord laten.

Aan het einde van ieder theaterblok komt alles bij elkaar in een voorstelling voor de ouders.

Tips uit de praktijk

Laat kunst en klas op elkaar doorbouwen.

Gebruik elementen uit de kunstles opnieuw in de klas en andersom. Daardoor groeit één thema over verschillende lessen heen.

Verwerk leerstof in het artistieke werk.

Een script, lied of scène kan ook woorden, onderzoeksvragen en inhoud uit andere leergebieden dragen.

Geef leerlingen iets om naartoe te werken.

Een gezamenlijke voorstelling brengt verschillende onderdelen van het thema bij elkaar en geeft het leren een zichtbaar eindpunt.

Langzaam gaat het snelst

SBO De Diamant

Plaats:	Naaldwijk
Onderwijsconcept/schooltype:	Speciaal basisonderwijs
Kunstdisciplines:	Muziek, theater, beeldende vorming, mediakunst en erfgoed
Verbinding met:	Blink Wereld, onderzoekend leren en creatieve verwerking van leerstof
Wie geeft de kunstlessen:	Groepsleerkrachten, ondersteund door Westland Cultuurweb

'Juf, we lijken wel een maakschool.' – leerling

SBO De Diamant biedt kunst en cultuur geïntegreerd aan binnen de methode Blink Wereld. Groepsleerkrachten geven de lessen zelf en leerlingen verwerken de leerstof in creatieve opdrachten.

Dat ging niet van de ene op de andere dag. Toen de school twee jaar geleden overstapte op themagericht onderwijs met Blink Wereld, vroeg dat om een flinke omslag van het team. De school nam daar bewust de tijd voor en bleef uitleggen waarom de verandering belangrijk was. Met tijd, geduld en hulp van collega's kwamen ook leerkrachten mee die meer moeite hadden met de nieuwe manier van werken.

Westland Cultuurweb hielp daarbij. De organisatie ontwierp cultuurlessen die aansluiten op de thema's van Blink Wereld en paste ze aan de doelgroep van de school aan. De eerste twee jaar begeleidde Westland Cultuurweb de school intensief.

Talenten in het team

De nieuwe manier van werken leverde ook een verrassing op: ineens kwamen er talenten bij collega's naar boven waarvan het team niet wist dat ze die in huis hadden. Een collega met danstalent geeft nu dansworkshops en een muzikale collega ondersteunt de muzieklessen.

Creatieve technieken in onderzoekend leren

Vijf keer per jaar organiseert de school workshoprondes waarin onderzoekend leren en het creatieve proces centraal staan. Leerlingen kiezen zelf uit workshops als stop-motion, theater, dans, naaien, houtbewerking of 3D-printen. Wat ze daar ontdekken, nemen ze mee naar andere lessen. Leerlingen leren bijvoorbeeld hoe stop-motion werkt en gebruiken die filmtchniek vervolgens in hun eigen onderzoek en voor de creatieve verwerking van leerstof. De workshops verbreden daarmee de culturele en creatieve mogelijkheden voor leerlingen en inspireren ook de leerkrachten.

Tips uit de praktijk

Geef een verandering tijd om te landen.
Kijk wat het team aankan en zorg dat collega's elkaar kunnen helpen wanneer een nieuwe manier van werken nog onwennig voelt.

Spoor expertise op die al in de school rondloopt.
Een dansende, musicerende of makende collega kan kennis delen en het cultuuronderwijs breder maken.

Laat een geleerde kunsttechniek verder reizen.
Wat leerlingen tijdens een workshop ontdekken, kunnen ze later opnieuw inzetten bij onderzoek of de verwerking van andere leerstof.

Geschiedenis krijgt een plek, een beeld en een verhaal

Watergraafsmeerse Schoolvereniging (WSV)

Plaats:	Amsterdam Oost
Onderwijsconcept/schooltype:	Creatief op eigen benen
Kunstdisciplines:	Beeldende vorming, muziek, fotografie en film
Verbinding met:	KRAAK, geschiedenis, erfgoed en thematisch onderwijs
Wie geeft de kunstlessen:	Groepsleerkrachten, kunstvakdocenten en externe culturele professionals

'Het leukste is dat je je fantasie kunt gebruiken.' – leerling

WSV brengt de zaakvakken al zo'n tien jaar samen binnen hun eigen onderwijsnarratief *Groot Verhaal* gekoppeld aan de werkwijze van Kraak. Kunst en cultuur geven leerlingen daarbij andere manieren om de leerstof te onderzoeken en verwerken.

Dit onderzoeken en verwerken komt op allerlei manieren terug. Na een bezoek aan het Scheepvaartmuseum bedenken en bouwen leerlingen bij beeldende vorming bijvoorbeeld zelf scheepsruimtes uit de zeventiende eeuw. De geschiedenis die ze eerder onderzochten, krijgt daarmee letterlijk vorm. Ook andere culturele bezoeken sluiten aan op de thema's waar de leerlingen in de klas mee bezig zijn.

In het project *Dit is hier gebeurd?!*, dat WSV samen met De Rode Loper op School ontwikkelde, komen geschiedenis, erfgoed, fotografie en film bij elkaar. Voor de kinderherdenking van de Tweede Wereldoorlog duiken leerlingen in de oorlogsgeschiedenis van hun eigen buurt. Tijdens een wandeling ontdekken ze wat zich heeft afgespeeld op plekken waar ze zelf regelmatig langskomen. De geschiedenis komt daarmee heel dichtbij.

Daarna gaan de leerlingen zelf aan de slag met de verhalen die ze hebben gevonden. Groep 7 verwerkt verhalen uit de buurt in stop-motion filmpjes en laat die zien in een tentoonstelling op school. Groep 8 brengt onder begeleiding van een professionele fotograaf persoonlijke verhalen over gebeurtenissen uit de buurt in beeld. Het resultaat krijgt een plek in de school en wordt gedeeld met de ouders.

Van project naar vaste plek

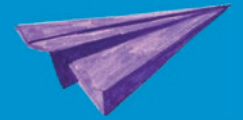
Het fotografie- en filmproject krijgt een vaste plek in het curriculum. Daarmee brengt WSV geschiedenis, erfgoed en kunst structureel bij elkaar. De Rode Loper op School kan het ontwikkelde format ook inzetten en aanpassen voor andere scholen.

Samen ontwerpen en leren

Tijdens studiedagen maakt het team tijd om lessen te ontwerpen en duidelijke kaders te bepalen. Daarna werken leerkrachten de lessen in duo's verder uit. Niemand staat er alleen voor.

Wat voor de leerkrachten geldt, geldt ook voor de leerlingen: samen kom je verder. Ze werken in wisselende groepjes en geven elkaar tijdens presentaties tips en tops. Daarmee leren ze niet alleen van elkaars ideeën, maar oefenen ze ook met het geven van opbouwende feedback en feedforward.

WSV benut daarnaast kennis en talenten die al binnen het team aanwezig zijn. Groepsleerkrachten met affiniteit met media maken bijvoorbeeld vlogs waarin ze zelf de hoofdrol spelen om een nieuw onderwerp in te luiden of te illustreren.

Tips uit de praktijk

Maak tijd om samen te ontwerpen.

Gebruik bijvoorbeeld studiedagen om met elkaar doelen, inhoud en kaders te bepalen voordat iedereen zijn eigen lessen verder uitwerkt.

Laat niemand in zijn eentje het wiel uitvinden.

Werk lessen bijvoorbeeld in duo's uit. Je helpt elkaar op weg en goede ideeën verspreiden zich vanzelf door het team.

Geef culturele activiteiten een vervolg.

Laat een bezoek of project niet op zichzelf staan, maar gebruik de opgedane ervaringen als materiaal voor verder onderzoek en creatieve verwerking.

De kunst van samenhang

De elf scholen in dit magazine pakken vakoverstijgend werken ieder op hun eigen manier aan. Toch komen in hun verhalen opvallend veel dezelfde keuzes, ervaringen en voorwaarden terug. Wat kunnen we daarvan leren? We zetten de belangrijkste overeenkomsten op een rij en kijken naar wat helpt om vakoverstijgend werken een stevige plek in het onderwijs te geven. En natuurlijk: wat levert het leerlingen op?

De gemene delers

Een thema geeft de samenhang

Alle scholen werken met thema's. Soms komt het thema uit een methode als Blink of IPC, soms uit OGO, Natuurlijk Leren of een eigen schoolaanpak. Het thema vormt de gezamenlijke inhoud waaraan verschillende vakken en kunstdisciplines zich kunnen verbinden. Geschiedenis, aardrijkskunde, natuur, techniek, taal en kunst kunnen elkaar binnen zo'n thema tegenkomen. Niet omdat ze toevallig hetzelfde onderwerp behandelen, maar omdat leerlingen een onderwerp vanuit verschillende kanten onderzoeken en verwerken.

Kunst is een manier van leren

Kunst staat bij deze scholen niet alleen naast de andere vakken. Leerlingen zingen met nieuwe woorden, verbeelden historische gebeurtenissen, onderzoeken een onderwerp via film of fotografie of verwerken kennis in een voorstelling. Kunst helpt hen daarmee om leerstof te onderzoeken, toe te passen en betekenis te geven. Maken, onderzoeken en bedenken horen bij het leren. Leerlingen krijgen ruimte om eigen ideeën te ontwikkelen, iets uit te proberen en keuzes te maken. Het resultaat hoeft niet voor iedereen hetzelfde te zijn. Juist het creatie-

ve proces vormt onderdeel van het leren. Onderzoeken, ontwerpen, maken en doen, dragen tegelijkertijd bij aan zelfstandigheid, zelfvertrouwen en eigenaarschap.

Leren stopt niet bij één les

Wat in de kunstles gebeurt, komt terug in de klas. Een museumbezoek krijgt een vervolgoopdracht. Een techniek uit een workshop duikt later op in een onderzoek. Een thema mondt uit in een tentoonstelling, film of voorstelling. Ook bij de afsluiting komen vakken weer samen. Leerlingen delen wat ze hebben gedaan en geleerd met elkaar en hun ouders, bijvoorbeeld met een voorstelling, tentoonstelling, posters, zelfontworpen spellen, stop-motionfilms of beeldend werk.

Vakoverstijgend werken doe je samen

Groepsleerkrachten, (externe) vakdocenten, ICC'ers en culturele instellingen brengen ieder andere expertise mee. De scholen organiseren die samenwerking verschillend, maar de verbinding ontstaat juist doordat mensen inhoud met elkaar afstemmen.

Wat maakt het verschil?

Begin bij de inhoud

Een goede verbinding ontstaat niet doordat twee vakken toevallig hetzelfde thema noemen. Bepaal eerst wat leerlingen onderzoeken of leren en kijk vervolgens welke kunstdiscipline daar inhoudelijk iets aan kan toevoegen.

Maak tijd om samen te ontwerpen

Vakoverstijgend onderwijs vraagt voorbereiding. Scholen die hier structureel mee werken, creëren momenten waarop collega's samen thema's, doelen en lessen kunnen ontwikkelen.

Geef kaders én ruimte

Een helder thema en duidelijke doelen geven richting. Binnen dat raamwerk hebben leerkrachten, vakdocenten en leerlingen ruimte nodig voor eigen ideeën en verschillende uitwerkingen.

Bouw stap voor stap

Niet alles hoeft tegelijk. Een eerste leerlijn, project of verbinding kan de basis vormen voor de volgende stap. Kleine successen geven teams ervaring en vertrouwen.

Gebruik de expertise die al aanwezig is

Een collega die danst, fotografeert, muziek maakt of graag theater inzet, kan iets toevoegen wat anders verborgen blijft. Ook ICC'ers en kunstvakdocenten kunnen expertise binnen het team verspreiden.

Haal expertise van buiten naar binnen

Een culturele partner kan lessen helpen ontwerpen, technieken introduceren of tijdelijk naast een groepsleerkracht staan. Het meeste effect ontstaat wanneer die expertise ook iets achterlaat in de school.

Investeer in duurzame samenwerking

Langdurige relaties met culturele partners maken inhoudelijke afstemming makkelijker. Mensen kennen elkaars verwachtingen en kunnen voortbouwen op eerdere ervaringen.

Zorg voor draagvlak

Vakoverstijgend werken krijgt meer kans wanneer directie en team er gezamenlijk achter staan. Neem ook nieuwe collega's mee in de visie en werkwijze, zodat kennis en enthousiasme niet bij een paar mensen blijven liggen.

Maak cultuur onderdeel van het curriculum

Een kunstles, project of cultureel bezoek krijgt meer betekenis wanneer het niet losstaat van de rest van het onderwijs. De verbinding wordt sterker wanneer cultuur een herkenbare en terugkerende plek krijgt.

Wat levert het op?

Leerstof krijgt betekenis

Een woord zingen, een historische gebeurtenis spelen of een natuurkundig verschijnsel verbeelden maakt abstracte kennis concreter. Leerlingen bekijken onderwerpen vanuit verschillende kanten en leggen verbanden tussen wat ze leren en ervaren.

Meer manieren om te leren

Kunst voegt kijken, luisteren, bewegen, maken en ervaren toe aan lezen, praten en uitleg. Leerlingen krijgen daarmee verschillende ingangen om een onderwerp te onderzoeken en begrijpen.

Meer ruimte voor creatief denken

Leerlingen bedenken eigen oplossingen, onderzoeken mogelijkheden en leren keuzes maken. Ze oefenen daarmee vaardigheden die ook buiten de kunstvakken van waarde zijn.

Leerlingen krijgen meer eigenaarschap

Open opdrachten, eigen onderzoeksvragen en keuzemogelijkheden geven leerlingen invloed op hun leerproces en op de manier waarop ze laten zien wat ze hebben geleerd.

Leren wordt zichtbaar

Een voorstelling, tentoonstelling, film, portfolio of presentatie maakt het leerproces zichtbaar voor leerlingen, leerkrachten en ouders. Leerlingen laten niet alleen zien wat ze hebben gemaakt, maar ook wat ze hebben onderzocht en geleerd.

Leerlingen leren met en van elkaar

Vakoverstijgend werken biedt veel ruimte voor samenwerken. Dat gebeurt in kleine groepen, tijdens gezamenlijke presentaties en op sommige scholen zelfs groeps- of leeftijdsdoorbrekend. Leerlingen geven elkaar feedback, helpen elkaar en brengen verschillende ideeën samen.

Kunst verbreedt het onderwijs

Vakoverstijgend cultuuronderwijs brengt naast kennis ook nieuwsgierigheid, beeldingskracht, samenwerking, expressie en persoonlijke ontwikkeling de school binnen. Kunst staat daarmee niet aan de rand van het onderwijs, maar biedt leerlingen een andere manier om de wereld te onderzoeken, te begrijpen en er betekenis aan te geven.

Colofon

Uitgave:	Mocca, het expertisecentrum cultuuronderwijs van Amsterdam
Directeur:	Kelly de Bria's Backer
Tekst:	Christy Ju
Oorspronkelijk onderzoek:	Vakoverstijgend cultuuronderwijs: een kwalitatief onderzoek naar good practices in het basisonderwijs: Gerry Hofstede
Meewerkende scholen en beeld:	ABBS Elzenhagen, Basisschool Oostelijke Eilanden (BOE), De Bras, De Jozefschool, De Vlindertuin, Het Wespennest, Laterna Magica, Louis Bouwmeesterschool, OBS De Komeet, SBO De Diamant en Watergraafsmeerse Schoolvereniging (WSV).
Grafisch ontwerp:	Francien van Maasdijk, FvM'Design

Deze uitgave kwam tot stand dankzij de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit van het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Cultuureducatie
met
Kwaliteit

